
RECENZE

International Handbook of Health Literacy: Research, practice and policy across the lifespan

Orkan Okan, Ulrich Bauer, Diane Levin-Zamir, Paulo Pinheiro a Kristine Sørensen (ed.)

OKAN, O., BAUER, U., LEVIN-ZAMIR, D., PINHEIRO, P., SØRENSEN, K. (ed.). *International Handbook of Health Literacy: Research, practice and policy across the lifespan*. Bristol: Policy Press. 2019. ISBN 9781447344513; 9781447344537, 9781447344520.

Miroslav Barták

e-mail | miroslav.bartak@lf1.cuni.cz

PhDr. Miroslav Barták, Ph.D.
vedoucí Centra veřejného zdraví se zaměřením na alkohol
Klinika adiktologie 1. LF UK a VFN v Praze

Zdravotní gramotnost je významným konceptem, který je dobře usazen v akademické debatě, rozšiřuje se do diskuze politické, ale také praktické. Adiktologické veřejnosti je koncept zdravotní gramotnosti znám především z druhého vydání monografie a slovníku Primární prevence rizikového chování od Miovského a kolektivu z roku 2015, prezentací z AT konference kolegyně Gabriely Rolové a jejich publikací na toto téma a asi nejnověji z Národního zdravotnického informačního portálu Ministerstva zdravotnictví, které ministerstvo v červenci tohoto roku spustilo ve spolupráci s Českou lékařskou společností J. E. Purkyně, Státním zdravotním ústavem a Ústavem zdravotnických informací a statistiky (<https://www.nzip.cz/>).

Podle dalšího portálu, který se tématu věnuje – www.zdravotnigramotnost.cz – je s odkazem na vymezení Světové zdravotnické organizace a práci jednoho z nestorů konceptu zdravotní gramotnosti v ČR profesora Holčíka zdravotní gramotnost definována takto:

Soubor kognitivních a sociálních schopností určuje motivaci a způsobilost jednotlivců k tomu, aby si dokázali získat přístup k infor-

macím, porozuměli jim a využívali je způsobem, který podporuje a udržuje dobré zdraví. Stručně řečeno, zdravotně gramotný je člověk, který je schopný o svém zdraví kvalifikovaně rozhodovat

Nyní již ale ke knize samotné. Jak uvádějí i samotní autoři, snahou knihy je nabídnout čtenáři přehled současného stavu poznání a uvažování o tématu zdravotní gramotnosti, a to jak v oblasti výzkumu, politiky, tak i praxe. Jde o kolektivní monografii, kde jednotlivé kapitoly na základě různých přístupů a příkladů z různých zemí poskytují odpovědi na otázky, které se týkají zdravotní gramotnosti v průběhu lidského života. Svým rozsahem 735 stránek naplňuje kniha zcela své označení *handbook*, což je pojem, který lze do češtiny přeložit jako příručka, možná také jako „rukověť“.

V první části se kniha věnuje přehledu výzkumu v oblasti zdravotní gramotnosti, kdy si klade některé zajímavé otázky jako: Jaké teorie a koncepty formují aktuální pohled na zdravotní gramotnost? Co měřit, proč měřit a jak měřit zdravotní gramotnost? Jaké jsou výsledky měření zdravotní gramotnosti?

Ve své druhé části pak nabízí pro prakticky zaměřeného čtenáře zajímavé poznatky o programech a intervencích na podporu zdravotní gramotnosti, kdy jsou opět položeny zajímavé otázky, na které jednotliví autoři hledají odpovědi, a to: Jaké programy a intervence jsou v oblasti zdravotní gramotnosti realizovány v průběhu lidského života? Nebo přesněji v průběhu životního cyklu? Jak přistupovat k programům a intervencím u zranitelných populačních skupin? Nebo také: Jak oslovit mladé v aktuální digitální době?

V třetí části najdou čtenáři ucelený přehled a popis politických programů, které se věnují zvyšování zdravotní gramotnosti na příkladech ze Skotska, Kanady, Rakouska, Austrálie, Spojených států amerických, Nového Zélandu a Finska. Pozornost je věnována také kontextu EU, mezinárodní kontext knihy je tedy dobrý, byť ne zcela vyčerpávající.

Poslední část knihy je pak věnována často opomíjenému tématu, a to dialogu o budoucnosti a nových perspektivách zdravotní gramotnosti. Tvoří ji příspěvky řady významných autorů, kteří se zamýšlejí nad otázkami jako: Jak zajistit, aby se dospělí zajímali o zdravotní gramotnost? Nebo například: Jak dosáhnout okřídleného „zdravotní gramotnost pro všechny“?

Knihu jedním dechem asi přečte minimum čtenářů, autor recenze se o to pokusil a dech mu částečně došel. Při rozsahu 735 stran to nelze, nejen na základě osobní zkušenosti, ani doporučit. Čtenář si může položit otázku, co ho zajímá nejvíce, a číst pak jednotlivé kapitoly, podle svých preferencí a očekávání. Pokud se zajímá obecně o to, co je zdravotní gramotnost, lze doporučit čtení, možná spíše studium první části. Například více než 20 definic v první části první kapitoly jej nemůže nechat na pochybách, že co je a není zdravotní gramotnost, je předmětem poměrně zajímavé debaty, ale že více či méně platí definice, která je uvedena v úvodu této recenze. Zájemci o programy a intervence (praxi v nejlepším slova smyslu) lze doporučit část druhou. Zde najde velmi zajímavé informace každý, kdo pracuje s mládeží, dospělými nebo zranitelnými skupinami. Třetí část pak zaujme toho, kdo se ve své práci zabývá tvorbou nebo třeba analýzou zdravotní politiky. Na své si zde přijde také ten, kdo hledá některé země pro srovnání s naší republikou. Poslední, čtvrtá část je určena spíše pro dlouhé podzimní a zimní večery, případně pro hloubavější čtení v jakémkoliv části roku. Autor recenze zde vyjadřuje své nejnroucnější přání, aby se tato kapitola nestala, a to vzhledem k aktuální a nadcházející epidemiologické situaci, pro žádného z čtenářů četbou karanténní.

Lze uvést několik důvodů, proč knihu číst, či po ní sáhnout. Prvním důvodem je, že kniha koncentruje poznatky v oblasti zdravotní gramotnosti většiny mezinárodně uznávaných autorů v této oblasti. Kniha nabízí jak učebnicové přehledy, tak i fundovanou analýzu. Knihu lze číst celou nebo po částech v závislosti na potřebách čtenáře. Sáhnout po ní mohou jak studentky a studenti,

akademičtí pracovníci, tak i (a to se u řady zahraničních akademických titulů nestává) ti, kteří se tématem zdraví a zdravotní gramotnosti zabývají v praxi.

Pro adiktologickou praxi je přínosná zejména kapitola druhá, která diskutuje přístupy ke zvyšování zdravotní gramotnosti u různých populačních skupin, s ohledem na aktuální digitalizaci světa kolem nás.

Součástí každé recenze má být také vyjádření toho, co se případně jejímu autorovi na recenzované publikaci nelíbí. Autoři publikace jsou natolik fundovanými odborníky, že cokoliv kritizovat by mohlo být až nemístné a nepatřičné. Navzdory tomu několik poznámek mi zde přeci jen dovozte.

Ačkoliv je práce editorů zcela mimořádná, subjektivně vnímáno, jsou některé kapitoly zajímavější než jiné. Některé populační skupiny jsou zmiňovány více a jiné méně, což může některé čtenáře zklamat. Editorský tým dokázal získat pro svou knihu řadu přispěvatelů a v případě této knihy je řada autorů z různých států. Kniha však může, alespoň v některých pasážích, připadat čtenáři ze střední Evropy poněkud vzdálenější. Některé knihou uváděné příklady „dobré praxe“ tak není možné v našem prostředí jednoduše převzít a využít.

Na závěr lze shrnout, že kniha je určena pro řadu čtenářů od studentů, akademických pracovníků, učitelů až po manažery služeb v pomáhajících profesích, ale také pro všechny ostatní, které zdravotní gramotnost obecně a zdravotní gramotnost naší populace konkrétně zajímá.

Pokud bych měl udělit nějaké bodové hodnocení, pak určitě minimálně 9,5 z desíti za tento svým způsobem mimořádný publikační počín. Příznivé je také to, že knihu lze nalézt na internetu, a to na stránkách www.oapen.org.